

ОГЛЯДИ

Енциклопедичний вісник
України

The Encyclopedia Herald
of Ukraine

2021. Vol. 13

DOI: 10.37068/evu.13.5

Article history:

received 20/11/2021
accepted 30/11/2021
published 15/12/2021

Citation: Manolache, K. & Xenofontov, I. (2021). Academic science institutionalization in Moldavian SSR (1946–1961). *Encyclopedia Herald of Ukraine*, 13, 63-73. <http://doi.org/10.37068/evu.13.5>

© 2021 Authors

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution licence, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Становлення академічної науки в Молдовській РСР (1946–1960)

Константин Манолаке

Наукова бібліотека (Інститут) "Андрій Лупан",
Молдова (Кишинів)
ORCID: 0000-0001-6871-3005
Email: manolache53@gmail.com

Іон Ксенофонтів

Наукова бібліотека (Інститут) "Андрій Лупан",
Молдова (Кишинів)
ORCID: 0000-0002-5993-1235
Email: ionx2005@yahoo.com

Резюме

На основі оригінальних архівних матеріалів (зокрема з Центрального наукового архіву Академії наук Молдови, Архіву громадсько-політичних організацій Республіки Молдова, Національного архіву Республіки Молдова) та огляду фахової літератури висвітлено історичний і соціально-політичний контексти становлення академічної науки в Молдовській РСР у 1946–1960 роках.

Ключові слова

Молдовська науково-дослідна база АН СРСР, Молдовська філія АН СРСР, Академія наук Молдовської РСР, науковці, наука.

Academic science institutionalization in Moldavian SSR (1946–1961)

Constantin Manolache

Andrei Lupan Central Scientific (Institute) Library, Moldova (Chişinău)
ORCID: 0000-0001-6871-3005
Email: manolache53@gmail.com

Ion Xenofontov

Andrei Lupan Central Scientific (Institute) Library, Moldova (Chişinău)
ORCID: 0000-0002-5993-1235
Email: ionx2005@yahoo.com

Abstract

Based on unpublished materials from three archives (Central Scientific Archive of the Academy of Sciences, Archive of socio-political organizations from Moldova, the Moldovan National Archives) and the literature in domain, the historical, sociopolitical, as well as other aspects are analyzed, concerning Moldavian SSR academic science institutionalization in the 1946–1961 years.

Keywords

Moldavian Scientific Research Base of AS USSR, Moldovan branch of the AS USSR, Academy of Sciences of MSSR, scientists, science.

Вступ. Наука є важливим чинником еволюції суспільства. Рівень наукових досліджень певною мірою відображає ступінь соціально-економічного та культурного розвитку держави. Це актуалізує дослідження з історії науки: її виникнення, консолідація, поступ. Посилання на наукові знання, накопичені в 15–17 ст., можна знайти в працях літописців, ченців-книжників та наставників тих часів, окремі з яких нині зберігаються у відомих архівах і бібліотеках Греції (Свята гора Афон), Великої Британії, США, Румунії, РФ тощо. Варто згадати енциклопедиста Д(и)митрія Кантемира (1673–1723), господаря Молдовського князівства, дійсного члена Берлінської академії наук (Бранденбурзьке наукове товариство), котрий був науковцем з різних галузей знань, одним із видатних представників західної культури й наукової думки на межі 17–18 ст. (Eşanu, 2008). У становленні сучасної науки на території Румунії особливо помітну роль відіграли представники Трансильванської школи.

На початку 19 ст. після приєднання Бессарабії до Російської імперії відбулася сегментація науки на різні культурні, соціально-політичні та ідеологічні напрями. Так, у Бессарабії в 1812–1917 рр. наука розвивалася під впливом досліджень, що здійснювали в Росії; це призвело до по-

яви низки друкованих праць з історії, географії, природничих наук тощо. Було створено освітні та дослідницькі установи: Кишинівську духовну семінарію (1813), Бессарабське училище садівництва (Кишинів, 1842), що згодом реорганізували в Бессарабське училище виноробства (1890), Музей старожитностей Понта Скіфського (1880), Кишинівську метеорологічну обсерваторію (1886), Музей вивчення рідного краю (1889), сільськогосподарські школи у Гринеуць, Кукурузень та Пуркар (1893), Астрономічну обсерваторію в Старих Дубоссарах (1908). З'явилися перші наукові об'єднання: Бессарабська губернська вчена архівна комісія, підпорядкована Петербурзькому археологічному інституту (1898) (Jarcuțchi, 2012), Бессарабське церковне історико-археологічне товариство (1904), Бессарабське товариство природознавців і любителів природознавства.

Доречно зауважити, що багатьох видатних науковців, уродженців Бессарабії, було обрано членами академій наук Росії (СРСР), Румунії, України, Чехії. Серед них: мікробіолог Л. Тарасевич, географ і біолог Л. Берг, хімік М. Зелінський, Л. Писаржевський, О. Фрумкін, ґрунтознавець і агрохімік К. Гедройц, природознавці О. Денгінк і П. Жуковський, ґрунтознавець Н. Дімо, гінеколог К. Скробанський, славіст О. Кочубинський, астрофізик М. Донич, історик та письменник Шт. Чобану та ін. (Covarschi, Jarcuțchi, 1996).

У період з 1 по 13 квітня 1866 р. було затверджено всі інструкції, норми та правила Румунського літературного товариства, що мало право отримувати благодійні внески, хоч і субсидувалося державою. До нової академічної структури мали увійти 4 представники від Мунтенії, по 3 від Молдови, Трансільванії, Бессарабії, по 2 від Банату, Марамурешу, Буковини і Македонії. Загальна кількість засновників – 21 особа (пізніше – 22 особи). Трьома членами-засновниками Румунської академії, представниками Бессарабії, що входила до складу Російської імперії, були Олександр Хиждеу, Іоан Стрежеску та Константин Стаматі. Останній, перебуваючи у своєму маєтку в Окнице Хотинського повіту, за станом здоров'я не зміг вшанувати високий академічний форум своєю присутністю, і його замінив агроном та політик Штефан Гоната (Pascu, 1991).

1918 р. після приєднання Бессарабії до Румунії в Кишиневі було відкрито факультети теології та агрономії Яського університету. Румунський соціальний інститут у Бессарабії (заснований у Кишиневі в 1934-му та реорганізований через 5 років у Румунський інститут соціальних досліджень – Кишинівська філія) провадив комплексні соціологічні дослідження в деяких сільських громадах. Дослідження в галузі біологічних та сільськогосподарських наук здійснювали в Кишинівському училищі виноградарства та виноробства. Комісія з історичних пам'яток (Бессарабське від-

ділення) друкувала Щорічник Комісії з історичних пам'яток (Agrigoroaiei, Palade, 1993).

У 1926 р. в Молдовській РСР з метою уніфікації молдовської мови було створено спеціальну філологічну комісію, що стала основою Молдовського наукового комітету при Народному комісаріаті освіти з відділеннями мови, літератури, історії, етнографії, економіки, мистецтвознавства, наукової бібліотеки та аспірантури. На основі цього комітету було організовано Молдовський науково-дослідний інститут історії, економіки, мови та літератури при Раді Народних Комісарів (1939), який пізніше було переведено з Тирасполя до Кишинева, де функціонували також сільськогосподарський та педагогічний інститути. У міжвоєнний період наукові дослідження в Бессарабії та МРСР мали спорадичний характер, репрезентуючи лише деякі галузі культури й економіки. Наприкінці 1940 р. у МРСР нарахували 10 наукових та вищих навчальних закладів, де працювали 180 наукових співробітників (Jarcuțchi, 2011).

У 1941 р. у зв'язку з бойовими діями на німецько-радянському фронті Молдовський науково-дослідний інститут історії, економіки, мови та літератури було евакуйовано до міста Бугуруслан Оренбурзької області, а в жовтні 1944 р. його повернули до Кишинева. Склад Молдовського інституту був неоднорідним за етнічною ознакою. Згідно з архівними документами, 14 грудня 1945 р. штат інституту складався з 19 співробітників, серед яких було семеро євреїв, п'ятеро молдован, четверо росіян і троє українців (Barbulat, Bîrcă, Vizer, 2000).

Молдовська науково-дослідна база АН СРСР (1946–1949). Відповідно до радянської концепції управління наукою, становлення та формування надійної дослідницької інфраструктури вважали основною передумовою для розвитку наукового потенціалу. Наприкінці 1944 р. у пресі писали: "Для осуществления научно-исследовательских проблем, связанных с развитием народного хозяйства республики, желательно создать единый научный руководящий и организационный центр, который бы объединял вокруг себя научно-исследовательские и инженерно-технические силы республики"¹. На запит Уряду Молдовської РСР прибула делегація Президії АН СРСР на чолі з Б. К. Шишкіним для вивчення рівня наукового життя республіки. Її члени дійшли висновку, що в Кишиневі є всі необхідні умови для відкриття академічної установи, і запропонували створити таку структуру. Постанову затвердила Рада Народних Комісарів СРСР 11 березня 1946. На підставі цього документа 12 червня 1946 р. Рада Міністрів МРСР і Бюро ЦК КП(б) Молдови ухвалила рішення заснувати Молдовську науково-дослідну базу АН СРСР (далі – База), основні напрямки досліджень, структура та апарат якої були погодже-

---

¹ Советская Молдавия (1944, 21 декабря).

ні з Президією АН СРСР. 12 червня 1946 р. з'явилися перші академічні структури в Молдовській РСР. Директором нової установи призначили академіка В'ячеслава Волгіна, віце-президента АН СРСР (1942–1953), координатора баз та філій АН СРСР. Формально призначенню керівником Базі історика, дослідника соціалістичного утопізму В. Волгіна передувало листування політичного керівництва радянської Молдови з академіком С. Вавиловим, президентом АН СРСР. В. Волгін особисто брав участь у створенні дослідницької інфраструктури Базі. У період від грудня 1946 р. до травня 1947 заступником директора було призначено географа Макарія Радула, якого у вересні на цій посаді замінив історик Яким Гросул.

Обмежені людські та фінансові ресурси дозволили створити лише одну установу – Інститут історії, мови та літератури, а також 7 самостійних секторів: ботаніки, геології, виноградарства та садівництва, ґрунтознавства, зоології, енергетики, економіки й географії. Нестачу кадрів можна пояснити не тільки людськими втратами, спричиненими Другою світовою війною, а й репресіями та втечею з країни з ідеологічних та політичних причин значної кількості наукової та культурної інтелігенції у 1940–1941 рр. та в перші повоєнні роки. Окрім цього, багато людей, які могли б провадити лише наукові дослідження, були залучені до викладацької діяльності у вищих навчальних закладах, створених у післявоєнний період. Вочевидь, брак кадрів негативно позначився на науковій діяльності інституту, його наукові плани лишилися нереалізованими.

Наукова робота новостворених установ мала бути спрямована на дослідження: історії, археології та етнографії; проблем походження та еволюції мови, літератури, фольклору та народного мистецтва; природних ресурсів на території республіки, зокрема геологічної будови та корисних копалин, ґрунтового та рослинного покриву, водних та енергетичних ресурсів та розробку ефективних методів їх раціонального використання; сільського господарства, розробку принципів його розвитку та методів боротьби із посухою.

Радянська влада Молдови покладалася на те, що створення Інституту історії, мови та літератури буде основоположним у більшовицькій інтерпретації історії Молдови. Під час напрацювання основних напрямів діяльності Базі пріоритетну увагу приділяли "вивченню історії, археології та етнографії молдовського народу" (Dragnev, 2012). Виконувачем обов'язків директора Інституту історії, мови та літератури призначили історика Василя Сенкевича, потім філологів Івана Чобану та Андрія Борща (Xenofontov, Prisac, 2013).

Наукова діяльність Базі була припинена на рік, її відновили 1947. Нова структура мала труднощі з матеріально-технічним забезпеченням.

У 1947 р. виходять друком "Ученые записки Института истории, языка и литературы" – перше щорічне наукове видання Бази. Наступного року в розпорядженні вчених-дослідників були дві бібліотеки, фонди яких містили понад 177 тис. одиниць літератури. Тоді ж було відкрито друкарню й закуплено устаткування на 140 тис. крб. Співробітники академічної структури здійснили 8 польових експедицій загальною довжиною 55 тис. км.

У червні 1949 р. відбулася перша наукова сесія Бази, у якій взяли участь 520 наукових співробітників, викладачі вишів, технічних та загальноосвітніх шкіл. На цьому форумі було представлено перші досягнення, акцентовано й на низьких результатах, недостатніх для забезпечення потреб економіки республіки, що зростала. Наголошували на можливості розширення діяльності Бази та перетворення її на координаційний центр науки Молдовської РСР. Її директор, П. Баранов, член-кореспондент АН СРСР, який був призначений 18 березня 1949 р., у своєму виступі зазначив: "Мы уверены, что сессия будет началом все более и более крепнущего содружества ученых республики, что База Академии наук оправдает свое назначение как центр, объединяющий научную мысль и плановую работу научных учреждений республики..., как фундамент, на котором создается здание республиканской Академии" (Доклады..., 1950, с. 3). У цьому виступі було озвучено ідею реорганізації інституційної структури, яку втілять у життя через два роки. Діяльність наукових центрів перебувала під постійним контролем спеціальних комісій АН СРСР та ЦК КП(б) Молдови.

Молдовська філія АН СРСР (1949–1961). Завдячуючи стандартним організаційним заходам, характерним для всіх наукових баз Радянського Союзу, 7 вересня 1949 р. відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР "Про поліпшення матеріального забезпечення працівників філій та науково-дослідних баз Академії наук СРСР" було змінено статут Бази – її реорганізували в Молдовську філію АН СРСР. 13 грудня 1949 р. Бюро ЦК КП(б) Молдови ухвалою "Про створення Молдовської філії АН СРСР" затвердило проект структури, запропонований заступником голови Президії філії Я. Гросулом. 18 липня 1950 р. постановою Уряду СРСР було затверджено нову структуру з деякими змінами, внесеними Президією АН СРСР, що затвердила склад Президії філії. До 1954 р. головою Президії Молдовської філії був П. Баранов, потім історик Я. Гросул. Також були вжиті важливі заходи щодо створення матеріально-технічної бази, дослідницької інфраструктури, підготовки молодих наукових кадрів, визначення напрямів досліджень.

У 1950–1960 рр. було засновано кілька науково-дослідних інститутів. У 1950 р. – Інститут садівництва, виноградарства та виноробства, а також Ботанічний сад; у 1953 р. – Інститут ґрунтознавства, агрохімії та

меліорації; у 1957 р. – Інститут біології, Інститут геології та будівельних матеріалів (реорганізований у 1958 р. в Інститут геології та корисних копалин); 1958 р. на базі Інституту історії, мови та літератури заснували Інститут історії та Інститут мови та літератури; у 1959 р. – Інститут хімії, відділ фізики твердого тіла та видавництво "Наука"; 1960 р. – Інститут економіки, Інститут зоології та відділ генетики рослин. У складі Філії було 11 відділів і лабораторій з ґрунтознавства, загальної фітопатології, механізації та електрифікації сільського господарства, зоології, геохімії, аналітичної хімії, економіки, сейсмологічна станція та тощо. Кількість інститутів збільшилася з 5 до 18. У 1956 р. при Раді Міністрів було створено Раду з координації наукової діяльності – орган, який курував дослідницьку діяльність наукових організацій та наукових кафедр вищої школи. У зв'язку з організацією Державного науково-технічного комітету Ради Міністрів МРСР (1958) Республіканську раду з координації наукової діяльності було переведено в підпорядкування Молдовської філії АН СРСР. До 1960 р. у Молдовській РСР нараховували 41 науковий та університетський центри (Тарасов, 86, с. 4).

Пріоритет надавали розвитку нових наукових напрямів (молекулярна хімія, біохімія, фізика твердого тіла, напівпровідники та їх технічне застосування, хімія природних сполук та біологічно активних речовин, біофізика та радіобіологія, генетика, фізіологія рослин, тварин та людини, енергетика й автоматика), було вдосконалено мережу наукових організацій.

Особливістю розвитку науки в Молдовській РСР у післявоєнний період було становлення та одночасне зміцнення її основних ланок: академічної, університетської та галузевої, що забезпечило появу унікальної системи наукових досліджень у Молдові (Jarcuțchi, Manolache, Xenofontov, 2013, с. 13).

Тематика досліджень, притаманних академічним установам, відповідала потребам економіки й культури Молдовської РСР, передбаченим партійними органами. У своєму виступі на 3-му з'їзді КП(б) Молдови (30 березня – 1 квітня 1951 р.) Л. Брежнєв зауважив: "Одним из серьезных недостатков научной работы является все еще слабая связь ученых с производством, медленное внедрение в практику научных открытий и достижений"².

Нарощуючи науковий потенціал, важливого значення надавали залученню висококваліфікованих наукових кадрів з-поза меж республіки. Лише для сприяння розвитку університетської науки у 1945–1960 рр. до Молдовської РСР прибуло 300 кандидатів (докторів) та докторів (докторів габілітованих) наук (Тарасов, 1987, с. 33). Велику увагу приділяли також соціально-побутовим проблемам дослідників. Наприклад, в 1950 р. вче-

---

² AOSPRM. Fond 51, inv. 10, d. 1, f. 74.

ний секретар Президії АН СРСР академік А. Топчієв написав листа Першому секретареві ЦК КП(б) Молдови Л. Брежнєву з проханням забезпечити співробітників Філії житлом.

У 1949 р. у Філії запровадили аспірантуру як одну з форм підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації. Багато фахівців направляли до наукових та університетських центрів СРСР для захисту докторських дисертацій. До 1958 р. у МРСР було підготовлено понад 200 докторів наук. Дось претендентів на науковий ступінь узгоджувалося з Міністерством державної безпеки Молдовської РСР.

Кількість наукових співробітників збільшилася з 745 в 1950 р. до понад 2000 в 1960 р., серед них докторів габілітованих (докторів наук) – з 31 до 48 і докторів (кандидатів) наук – зі 165 до 564 (Furdui, Jarcuțchi, Balmuș, 2010, с. 417). У 1959 р. у Філії працювало 670 осіб, зокрема 251 науковий співробітник (97 докторів (кандидатів) наук та докторів габілітованих 19). Порівняно з 1950 роком кількість дослідників із науковим ступенем збільшилася більш ніж утричі. Якщо в перші повоєнні роки науковий колектив складався з осіб інших національностей, то в кінці 1950-х рр. місцеві кадри стали основним джерелом формування та консолідації наукового потенціалу. Збільшилася кількість молдован і в союзних наукових установах – зі 126 наукових співробітників у 1950 р. до 305 у 1955 р. та 590 у 1960 р.

У цей період Молдовську науку представляли такі відомі постаті: А. Аблов (неорганічна хімія та хімія комплексних сполук), В. Андрунакович (алгебра), М. Корлетяну (мовознавство), П. Дворников (селекція та агротехніка овочевих культур), Л. Дорохов (фізіологія та біохімія рослин), І. Дикусар (агрохімія та фізіологія рослин), Г. Лазур'євський (органічна хімія та хімія природних сполук), Ю. Ляліков (аналітична хімія), Ю. Петров (електрохімічна обробка металів), М. Ярошенко (іхтіологія, рибництво та гідробіологія), А. Коварський (селекція та генетика рослин); В. Рибін (каріологія, генетика та плодівництво), К. Морару (фізіологія та селекція рослин), Я. Принц (ентомологія та захист рослин), П. Унгуряну (енологія), А. Лупан (література), Д. Вердеревський (фітопатологія, захист рослин, імунологія та вірусологія), Я. Гросул (історія), Є. Руссев (історія та філологія) та ін.

Зауважимо, що Філія перебувала під постійною опікою Академії наук СРСР. 16 березня 1951 р. рішенням Бюро КП(б) Молдовської РСР було створено Комісію з перевірки діяльності Філії. Так, у 1956 р. кандидат біологічних наук, директор Інституту іхтіології АН СРСР Г. Поляков вивчав наукову діяльність Відділу зоології.

Ідея створення Академії наук у Молдовській РСР виникла 1951 р., коли з'явилися перші проекти організаційного устрою науки в республіці. Важливу роль у діяльності Філії відіграла стаття в одній із газет

під заголовком "Молдовській філії Академії наук потрібна допомога"³. У ній було акцентовано на недоліках у діяльності академічної установи. Критики також зазнали республіканські партійні та радянські органи, Академія наук Радянського Союзу за недостатню увагу до проблем Філії. Президія Академії наук СРСР наголосила на справедливості критики і 13 січня 1956 р. запропонувала реорганізувати Філію в Академію наук Молдовської РСР.

У другій половині 1950-х Молдовська РСР була єдиною республікою в СРСР, яка не мала власної академічної наукової організації, отже, стала останньою республікою, в якій створили академію наук. Додамо, що академії наук радянського зразка були організовані в країнах Балтії після підписання 23 серпня 1939 р. договору про ненапад між Німеччиною та СРСР (пакт Ріббентропа-Молотова). Так, у Литві 16 січня 1941 р. було створено Академію наук. В Естонії академічний центр, заснований 1938 р. після приєднання до СРСР, було ліквідовано 1940 р. та в червні 1945 р. реорганізовано за радянською моделлю. У Латвії Академію наук було створено 14 лютого 1946 р. Загалом у післявоєнний період у Молдовській РСР сформувалася та зміцнилася інституційна підтримка всіх наукових напрямів. Молдовська База / Філія АН СРСР поклала основу для створення Академії наук Молдови.

ЛІТЕРАТУРА

- Доклады Первой научной сессии Молдавской научно-исследовательской базы Академии наук СССР.* (1950). Кишинев.
- Тарасов, О. Ю. (1986). *Развитие научного потенциала Молдавской ССР.* Кишинев.
- Тарасов, О. Ю. (1987). *Формирование и развитие научного потенциала Молдавской ССР.* Кишинев: Штиинца.
- Agrigoroaiei, I., Palade, Gh. (1993). *Basarabia în cadrul României întregite, 1918–1940* (pp. 92-103). Chişinău: Universitas.
- Barbulat, V., Bîrcă, Gh., Vizer B. et al. (2000). *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 1940–2000.* Chişinău.
- Covarschi, B., Jarcuţchi, I. (1996). *Academicieni din Basarabia și Transnistria (a doua jumătate a secolului al XIX-lea).* Chişinău: Centrul de editare și tipar al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.
- Dragnev, D. (2012). *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române. Studii și materiale.* Chişinău: Cartdidact.

---

³Титаренко, С., Гладилин, Н. (1955, 30 мая). Молдавскому филиалу Академии наук нужна помощь. *Правда*.

- Eșanu, A. (2008). (Ed). *Dinastia Cantemireștilor (sec. XVII–XVIII)*. Chișinău: Știința.
- Jarcuțchi, I. (2011). File din istoricul Academiei de Științe (65 de ani de la formarea primelor instituții academice din Republica Moldova). *Akademios*, 2 (21), 14-22.
- Jarcuțchi, I. (2012). *Comisia Gubernială a Arhivelor din Basarabia (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice.
- Jarcuțchi, I., Manolache, C., Xenofontov, I. (2013). Știința în Republica Moldova: file de istorie (I). *Enciclopedica. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice*, 1 (4), 5-16.
- Pascu, Ș. (1991). *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare* (pp. 55-56). București: Editura Academiei Române.
- Xenofontov, I., Prisac, L. (2013). File din activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei/Filialei Moldovenești a AȘ a URSS (1946–1958). *Enciclopedica. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice*, 1 (4), 27-48.

REFERENCES

- Agrigoroaiei, I., Palade, Gh. (1993). *Basarabia în cadrul României întregite, 1918–1940* (pp. 92-103). Chișinău: Universitas [in Romanian].
- Barbulat, V., Bîrcă, Gh., Vizer B. et al. (2000). *Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, 1940–2000*. Chișinău [in Romanian].
- Covarschi, B., Jarcuțchi, I. (1996). *Academicieni din Basarabia și Transnistria (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*. Chișinău: Centrul de editare și tipar al Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei [in Romanian].
- Doklady Pervoi nauchnoi sessii Moldavskoi nauchno-issledovatel'skoi bazy Akademii nauk SSSR. (1950). Kishinev* [in Russian].
- Dragnev, D. (2012). *Istorie și civilizație medievală și modernă timpurie în Țările Române. Studii și materiale*. Chișinău: Cartdidact [in Romanian].
- Eșanu, A. (2008). (Ed). *Dinastia Cantemireștilor (sec. XVII–XVIII)*. Chișinău: Știința [in Romanian].
- Jarcuțchi, I. (2011). File din istoricul Academiei de Științe (65 de ani de la formarea primelor instituții academice din Republica Moldova). *Akademios*, 2 (21), 14-22 [in Romanian].
- Jarcuțchi, I. (2012). *Comisia Gubernială a Arhivelor din Basarabia (sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX)*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice.

- pedice [in Romanian].
- Jarcuțchi, I., Manolache, C., Xenofontov, I. (2013). Știința în Republica Moldova: file de istorie (I). *Enciclopedica. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice*, 1 (4), 5-16 [in Romanian].
- Pascu, Ș. (1991). *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare* (pp. 55-56). București: Editura Academiei Române [in Romanian].
- Tarasov, O. Iu. (1986). Razvitie nauchnogo potentcials Moldavskoi SSR. Chișinău [in Russian].
- Tarasov, O. Iu. (1987). Formirovanie i razvitie nauchnogo potentcials Moldavskoi SSR. Chișinău: Știința [in Russian].
- Xenofontov, I., Prisac, L. (2013). File din activitatea Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Bazei/Filialei Moldovenești a AȘ a URSS (1946–1958). *Enciclopedica. Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice*, 1 (4), 27-48 [in Romanian].